

ראה ג

ב. לכאורה קען מען פאַרענטפערן — ובהקדים אן אַנדער שאלה: וויבאַלד די תורה רעכנט דאָ אויס די וואָס זיינען — ווי רש"י זאָגט — „חביבין לך“, איז פאַרוואָס זאָל צווישן זיי ניט גערעכנט ווערן אויך החביב לך כפשוטו, „רעך“ כפשוטו?

דער רא"ם זאָגט, אַז דאָס מיינט טאַקע רש"י מיט זיין פירוש „אשר כנפשוך, זה אביך“ — „ויחסר אוי“, אַז עס איז פונקט ווי עס וואָלט געשטאַנען בכתוב „רעך או אשר כנפשוך [זה אביך]“, ולפי"ז מיינט דער פסוק אויך רעך כפשוטו.

עס איז אָבער שווער אַזוי צו זאָגען אין פרש"י, וואָרום דעמאָלט וואָלט דאָס רש"י געשריבן מפורש, ווי ער שרייבט גלייך פאַר דעם „אז בן אמך“, ובפרט אַז דער לשון „אשר כנפשוך“ איז בפשטות אַן אָפטייטש אויף „רעך“, וואָלט רש"י זיכער געדאַרפט מפרש זיין אַז דער פשט איז אַז „אשר כנפשוך“.

מען קען אָבער איינלערנען (עכ"פ בדוחק קצת), אַז ביידע פרטים ווערן נכלל אין „רעך אשר כנפשוך“ ניט אַלס צוויי באַזונדערע ענינים, נאָר „רעך אשר כנפשוך“ (סתם) מיינט אַלע דרגות אין רעים אשר כנפשוך (אויך רעך כפשוטו), און רש"י איז מפרש נאָר דעם חידוש והוספה אויפן פשט, די (העכסטע) דרגא אין „רעך אשר כנפשוך“ — „זה אביך“,

און עפ"ז איז „רעך אשר כנפשוך“ כולל אויך (די צווישענדיקע דרגות) „אמך“ און „אחותך“.⁷

(7) ראה גויא כאן.

(8) וגם עפ"ז מובן מה שלא נאמר בפירוש בהכתוב אביך — ראה פניא כאן.

א. אויפן פסוק „כי יסיתך אחיך בן אמך או בנה או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשוך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלקים אחרים גו'“ איז רש"י מפרש „אחיך — מאב. אוי בן אמך — מאם. אשר כנפשוך — זה אביך וכו'“. איז ניט מובן: פאַרוואָס רעכנט ניט אויס דער פסוק צווישן די קרובים אויך אמך און אחותך? און וויבאַלד דאָס איז אַ שוועריקייט אין פשט"ם און רש"י באַוואַרענט עס ניט [כמדובר כמה פעמים] אַז רש"י פאַרענטפערט יעדער זאך וואָס איז שווער אין פשט"ם; און בשעת ער האָט ניט קיין הסברה ע"ד הפשט, זאָגט ער איני יודע; וכיו"ב], דאַרף מען זאָגן אַז לדעת רש"י איז דאָס מובן מעצמו ע"ד הפשט (אָדער ס"אזי פאַרשטאַנדיק לויט אַ פריערדיקן פירוש פון רש"י).⁸

(1) פרשתנו יג, ז.

(2) בהדפוסים שראיתי נעתקה תיבת „אוי באותיות גדולות, כהתיבות שרשי מעתיק מהכתוב! ואולי י"ל שטעות הבחור הזעזער הוא וגם בזה שצ"ל ד"ה והמשך אחד: אחיך, מאב או בן אמך, מאם. ויש לברר בדפוסים אחרים ובכתיב.

(3) שגם אלו נמנו בהד קרובים ב"פ אמור. ולהעיר דשם מקדים „אמוי ל.אביי“.

(4) ראה לקיטש ח"י ע' 13. וש"נ.

(5) כפ"י תולדות כח, ה. ועוד.

(6) באברבנאל כתב: ואולי התורה לא חששה לזכור האב והאם אם לפי שלא יזהיר את הבנים לשב מאחרי ה' ואם לפי שלא יפול עליהם המשפט כי הרג תהרגנו ידך תהי' בו בראשונה כי איך יצוה את האדם שיהרגו בידיו את אביו ואת אמו אשר ההמירה כי כבודם ומוראם כו'. — אבל (נוסף ע"ז) שזה רק לפי פירושו דרעך אשר כנפשוך הוא רק ריע כפשוטו. משא"כ לפרש"י ד, זה אביך, הרי א"פ לתרץ כן. ועוד — גם לפירושו קשה: (א) הירל לקרא להשמיענו מהו הדין באם יסיתך אביך או אמך. (ב) עדיין קשה מדוע לא נאמר גם „אחותך“.

רעך אשר כנפשו [זה אביך]¹³, ד.ה. א דערוואקסענער מענטש מיט א משפחה און ערוואקסענע קינדער — איז דער הווה און ע"ד הרגיל¹⁴ אז דער „יסיתך“ זאל ביי אים קומען נאר פון די וואס דער פסוק רעכנט אויס און ניט פון אחותך אדער אמך¹⁵.

ד. די הסברה בזה: די הסתה, נלכה ונעבדה אלקים אחרים גו' קען זיין אויף צוויי אופנים: (א) דורך טעמי שכל ואמונה — איינער וואס האט א השפעה אויפן צווייטן אין עניני אמונה וכיו"ב, איז ער אים מסית, נלכה ונעבדה אלקים אחרים; (ב) מצד שכן שאפט¹⁶ און התקרבות יתירה אין זייער לעבן וואס איינער האט מיט'ן צווייטן — קען ער אים איינריידן און באווייזן צו דינען ע"ז אויך אן טעמי שכל ואמונה¹⁷.

(13) הטעם בזה י"ל ע"ד הפשט, כי העונש, ידך תהי' בו בראשונה להמיתו, יתכן בזה דוקא שסיפק בידו לעשות, משא"כ זקן או צעיר ביותר. או י"ל דענין „כי יסיתך גו' אשר לא ידעת“ שייד ע"ד הרגיל בזה דוקא, משא"כ בגיל צעיר שאינו בדעה וידיעה רבה כ"כ. וכן לאידך באדם זקן אין רגיל (שאחרים ינסו להשפיע עליו) לשנות אופן החיים שלו ובפרט עד כדי לעבוד ע"ז, לא ידעת גו'.

(14) ועפ"ז מה שכתב רש"י, פירש לך הכתוב את החביבין לך ק"י לאחרים — דלכאורה כיון ד,דבר הכתוב בהווה אין צריך לזה — י"ל ע"ד משנית בלקו"ש ח"ו שם (ס"ט), שדבר הכתוב בהווה מתאים בכלל בדוגמא אחת ולא כשהכתוב מביא ב' דוגמאות ויותר. ולכן הוצרך רש"י לפרש, פירש לך הכתוב את החביבין לך כו' כדלקמן. ובפשטות י"ל דרש"י שולל הטעות דרק אלה שמירש הכתוב (וטעמו וההוכחה — ז"ל בתר טעמיה).

(15) ובפרט שהכתוב נאמר בסגנון של סיפור שבוזה יותר מסתבר לומר שהוא מצד, דבר הכתוב בהווה, ראה לקו"ש שם ע' 135 ואילך (ס"ו) ובהערה 35 שם.

(16) ראה פרש"י במדבר ג, כט, שם, לה.

(17) ומובן שאיין מצד דיבורו (נלכה ונעבדה גו') לבד (ראה דעת זקנים מבעלי התוס' בשם הרב בכור

עס בלייבט אָבער שווער: א) פאַר- וואָס ווערן אַלע איבעריקע קרובים אויסגערעכענט ב"פ"ע און דוקא „אמך“ און „אחותך“ זיינען נכלל אין „רעך אשר כנפשו“?

(ב) נאָכמער: וויבאַלד אַז „פירש לך הכתוב את החביבין לך“⁹ האָט דאָך דער פסוק זיכער געדאַרפט מפרט זיין „אמך“, וואָס זי איז חביב לך מער ווי „אחך בן אמך“ און אפילו מער ווי אביך, און דערפאַר איז ביי איר מער שייך דער חשש פון „כי יסיתך“; ווי רש"י איז מפרש פריער אין פ' קדושים¹⁰ אויף „איש אמו ואביו תיראו“, אַז „בכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים“¹¹.

ג. דער ביאור בזה: רש"י האָט שוין כמ"פ¹² געזאָגט דעם כלל „דבר הכתוב בהווה“; אויך אין דעם פסוק גופא אויפן וואָרט „בסתר“ זאָגט רש"י, „דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר“. ד.ה. אַז דער כלל פון „דבר הכתוב בהווה“ לויט רש"י, איז ניט בלויז ווען ס'איז דאָ אַ ברירה צו שרייבן צוויי לשונות, קלייבט אויס די תורה דעם לשון וואָס איז „בהווה“, נאָר דער פסוק איז צוליב דעם אויך מוסיף בלשוננו, בנוד"ד דעם וואָרט — „בסתר“.

ועד"ז: וויבאַלד דער פסוק „כי יסיתך וגו'“ רעדט וועגן אַ מענטשן וואָס ביי אים קען זיין „יסיתך בנך או בתך או

(9) פרש"י כאן.

(10) י"ט, ג.

(11) באדרת אלי' להגריא מפרש, או רעך — זה

אב, אשר כנפשו — זו אם כו'.

(12) משפטים כא, כת, כב, יז, כא, לי, וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 130 ואילך, על השינויים והצורך בכל הפירושים.

— מיט אים איז די שייכות אין א גרעסערע מאַס מצד דעם וואָס זיי האָבן איין מוטער, כנראה במוחש¹⁸; למעלה מזה איז די קורבה ושייכות פון בנך או בתך צו זייער טאטן; נאָכמער קירוב איז ביי „אשת חיקך“¹⁹; למעלה מזה²⁰ איז רעך אשר כנפשו — און דעריבער רעכנט זיי דער פסוק אין אַט דעם סדר²¹.

ה. עפ"ז איז מובן בפשטות וואָס דער פסוק רעכנט ניט אחותך און אמך: עס איז ניט רגיל אַז אַ דערוואַקסענער מענטש מיט אַן אייגענער משפחה זאל האָבן אַ שייכות יתירה מיט אחותו (וואָס האָט בדי"כ אַן אייגענע משפחה) עד כדי כך אַז זי זאל קענען אויף אים פועל זיין („בסתר“) די הסתה פון „גלכה ונעבדה אלקים אחרים אשר לא ידעת גר“.

ועד"ז בנוגע צו אמך: כאַטש אַז מיט איר האָט ער יע אַ נאָענטקייט, האָט זי אָבער אויף אים ניט קיין השפעה בעניני

עס איז אָבער מובן, אַז אויך דער ערשטער אופן פון „יסיתך וגו' נלכה ונעבדה אלקים אחרים“ איז ע"ד ההווה והרגיל פאַרבונדן מיט קירוב הדעת מצד משפחה-קרובה/שאַפט, וואָס דער-מעגליכט אַזאָ גרויסן „יסיתך“ ווי צו ע"ז, ובפרט — „בסתר“.

און דאָס זיינען בכללות די צוויי סוגים וואָס דער פסוק רעכנט אויס: „אחיד מאב או בן אמך מאם“ — איז בדרך כלל דער אופן ההסתה זייערער דורך טעמי שכל ואמונה: און עד"ז און נאָכמער בנוגע לאב וואָס האָט אַ גרעסערע השפעה אויף בנו אין עניני אמונה: „בנך או בתך או אשת חיקך“ איז די השפעה ניט דורך אמצעות פון טעמי שכל ואמונה (וואָרום ס'איז היפך פון סדר הרגיל, אַז „בנך“ אָדער „בתך“ אָדער „אשת חיקך“ זאָלן עס משפיע זיין טעמי שכל ואמונה ביז צו פועל זיין — אַוועקגיין פון עבודת ה' און איבערגיין צו „אלקים אחרים אשר לא ידעת גר“), נאָר מצד דער צוגעבונדענקייט פון קינדער און פון אשת חיקך צום טאטן און בעל.

אָבער וויבאַלד אַז אויך דער ערשטער אופן פון יסיתך (ע"י טעמי שכל ואמונה) „בסתר“ איז ע"ד הרגיל שייך דעמאָלט ווען זיי האָבן אַ קרובה/שאַפט צווישן זיך, כנ"ל, דעריבער איז דער פסוק כולל ביידע אופנים צוזאַמען ובסדר פון מלמטה למעלה אין זייער קרובה-שאַפט: אחיד מאב (וואָס האָט אַליין אַ משפחה) — מיט אים איז דאָ אַ התקרבות אַלס די יורשי האב, וואָס צוליב דעם קומען זיי אין באַרירונג איינער מיט דעם צווייטן; בן אמך מאם

(18) ראה קדושין פ, ב. ראב"ע ובעלי התוס' כאן.

וראה וירא כ, יב. ולהעיר מפרשי תולדות כז, כט.

(19) להעיר מפרשי חיי שרה כד, סז. ולהעיר דבר"פ אמור נאמר תחלה „לשארו הקרוב אליך“ — אשתו (פרשי) גם לפני „לאמו ולאביו“.

(20) באברבנאל מפרש שסדרם בכתוב הוא מלמעלה למטה בסדר הקרוב: אשת חיקך רחוקה מקרבת האדם מן האחים והבנים וזכר הרע באחרונה כר. — אבל: א) זהו לפי פירושו דרעך אשר כנפשו הוא רעך כפשוטו ולא האב. ב) גם לדבריו, צ"ל שבנך או בתך קרובים יותר מאחיד בן אמך אלא שלפירושו, יותר רחוק שיתפתה אדם מהם כי הם ראויים לקבל את מורש האב כר. ג) לפי רש"י, פירש לך הכתוב את החביבין לך — הרי נראה במוחש שהנאמר מאוחר בהכתוב חביב יותר.

(21) עפ"ז מובן מה שרעך כפשוטו (שנכלל ברעך אשר כנפשו כנ"ל) חשיב לאחר בנך או בתך או אשת חיקך, כנראה במוחש שלרע חביב עליו — יש השפעה גדולה יותר מבני המשפחה. וראה אברבנאל.

שור, שהרי נאמר „כי יסיתך שרשי גרוי (אנ-ריצו)“. וראה מלבי"ם לספרי כאן.

וויפל עס דארף זיין דער „אל תאמין בעצמך“²⁶, אָז אפילו מצד דער מדרי פון אב, חכמה שבנפש, וויבאלד אז עס איז „כנפשוך“ — עס מישט זיך אריין א נגיעה פון זיין מציאות²⁷, קען מען ניט זיין זיכער אויסגעהיט פון עז; מצד אים קען אויך קומען „יסיתך“.

[ובמכש"כ²⁸ פון דעם וואס ס'איז מבואר²⁹ בנוגע צו ר' יוחנן בן זכאי וואס ער האט געזאגט³⁰ איני יודע באיז דרך מוליכים אותי — כאטש אז ריב"ז לא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין³¹ ופ' שנה למד ולימד תורה³² — נאָר דער ספק ביי אים איז געווען מצד פנימיות ועצם נפשו³³, ווי ס'איז מבואר אין חסידות].

און בכדי צו זיין אויסגעהיט פון „יסיתך וגו' ונעבדה א"א, דארף מען שטיין אין א תנועה פון מס"נ — מסירת הרצון, וואס איז העכער פון חכמה. און דאמאלט פועל'ט דאס אויך אויף די

אמונה; און אויך מצד הרגש הלב (ע"ד הרגיל „בהווה“), וויבאלד ס'רעדט זיך וועגן א דערוואקסענעם מענטש, וואס האט שוין אליין דערוואקסענע קינדער, איז זיין הרגש לאמו ניט אין אזא אופן פון התקרבות יתירה, אָז זי זאל קענען אים דורכדעם באווייזן און איבער-שטעלן אין א מצב צו דינען ע"ז²². משא"כ א בן, בת אדער אשת חיקר, מיט וועמען מ'לעבט כסדר צוזאמען און די שטארקע צוגעבונדנקייט איז פון אזא סוג וואס קען האבן א השפעה בהנ"ל.

ו. איינע פון די הוראות וואס מ'קען פון דעם ארויסלערנען:

די אלע אויסגערעכנטע דרגות פון „אחרי גו" ויינען (אויך) מדרי אין כחות האדם²³ — מדות, שכל וכו'; און פון דעם איז פארשטאנדיק, אָז מצד די אלע מדרי שבנפש קען זיין „יסיתך“. ד.ה. אָז אין עבודת השם קען מען זיך ניט פאר-לאָזן (נאָר) אויף דער עבודה שע"פ המדות וטעם ודעת דשכל.

נאָכמער: אפילו „רעך אשר כנפשו זה אביך“, וואס אב איז מדרי החכמה²⁴ וועלכע איז שולל די זאך פון ע"ז — ווי דער אַלטער רבי איז מבאר אין תניא²⁵ — אעפ"כ קומט דאָ די הוראה אויף

22) להעיר מפסל מיכה — שופטים יז, ושם, ג; ותאמר אמו גר מידי לבני לעשות פסל גר. אבל שם יל: א) שהיא לא השפיעה עליו לעבוד ע"ז כי הי עובד בלאיה, ורק לעשות הפסל (ראה שם, ה; והאיש מיכה לו בית אלקים גר). וראה פרשי' תשא לב, ד. סנהדרין קג, ב. ובפרשי' שם. ב) מקרה בלתי רגיל שגנב מתחלה מאמו, ועוד יל. ולהעיר מצרור המור כאן.

23) ראה אוה"ח כאן. בבאורי חסידות ב.א.רצך מולדת בית אביך — ד"ה לך תרס"ז, תרס"ז, חשיב, חשיה, ובכ"מ.

24) תניא פ"ג.

25) פ"ה.

26) אבות פ"ב מ"ד.

27) ועפ"ש: כי השוחד יעוור עיני חכמים (שופטים טז, יט).

28) שהרי בנוגע לריב"ז הוא לענין גורל שבנפש, בחי עצם הנשמה, כמבואר במקומות שבהערה הבאה.

29) אוה"ח פנחס ע' אינט ואילך. וראה גם ד"ה אך בגורל תרכ"ז ותשל"ה (בסה"מ מלוטט ח"א). וראה לק"ת ויקרא ג, סע"ד. ד"ה אשרנו תרפיח ותרצי' (סד"ה להבין כו' הי' בעינך קיצורים לתניא ע' מא ואילך). וראה לק"ת מסעי (ב, ז) באר"א.

30) ברכות כח, ב.

31) סוכה כח, א.

32) ר"ה לא, סע"ב. סנהדרין מא, א.

33) ומה שנאמר בזה ה' „יחידה“ (ראה אוה"ח שם) איז שבבאה דבבאה לית להו — הכוונה לבחי מקיף דחי, ומצד בחי יחידה שבנפש אין שום נתינת מקום לההיפך ח"י — ראה ד"ה אשרנו שם ונק' ג"כ יחידה בד"כ (ראה ספר המאמרים עת"ר ע' קסב).

כחות שלמטה ממנה³⁴, אנהויבנדיק פון
אב בחי' חכמה, ולמטה מזה „אחיד בן
אמך גוי“, אז ניט נאר זאל מען זיין אויס-
געהיט און באוואַרנט פון „יסיתך“, נאר
אדרבה — „אחרי³⁵ ה"א תלכו ואותו

תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולן
תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון³⁶.

(משיחת ש"פ ראה תשל"ב)

(34) ראה ד"ה אשרנו שם.

(35) פרשתנו יג, ה. ולהעיר שג"ז נאמר (בפרשה
שלפניו) בהמשך לזה שלא תשמע אל הדברים —
„נלכה אחרי אלקים אחרים אשר לא ידעתם גוי“.

(36) פי' דרגות אלו — בדרושים עה"פ: לקרית
פרשתנו יט, ב ואילך. סידור כג, סעי' ואילך. אוה"ת
פרשתנו ע' תרפ ואילך.

ראה ז

דאך דער טעם פון מצות הענקה ניט „מצד המוסר“ (ומי יודע מאיזה טעם) — וואָרום אויב „מצד המוסר“ איז דאך ניטאָ קיין טעם צו מחלק זיין צווישן די צוויי סוגי עבד — ובמילא קען מען דערפון ניט אָפּלערנען בנוגע אַ שכיר בזמן הזה.

דער מנחת חינוך בלייבט אָבער ביי אַ קשיא: דער רמב"ם⁵ פסק'נט דאך, אַז הענקה איז נוהגת נאָר ביי מכרוהו ב"ד — און לויטן חינוך קומט אויס אַז דער חיוב פון הענקה איז אויך ביי מוכר עצמו — און ס'איז ניט שכיח „שהרב המחבר (דער חינוך) יהי' נוטה מדעת הרמב"ם, אם לא שפירש להדיא“.

ב. וי"ל לתרץ ולבאר:

דער לימוד אַז הענקה איז נוהגת נאָר ביי „מכרוהו ב"ד“ און ניט ביי „מוכר עצמו“, קען מען לערנען אויף צוויי אופנים:

א) דער חידוש פון הענקה איז, אַז מ'דאַרף מעניק זיין דעם עבד וואָס מכרוהו ב"ד (העניק תעניק לו) — און וויבאַלד אַז „אין לך בו אלא חידושו“⁶ איז בדרך ממילא ניטאָ קיין הענקה ביי „מוכר עצמו“;

און לויט דעם אופן קען מען ניט אָפּ-לערנען פון מכרוהו ב"ד אויף אַ שכיר בזמן הזה.

ב) דער חידוש איז (ניט וואָס אַ נמכר דורך ב"ד באַקומט הענקה, נאָר) „לו ולא

א. וועגן דער מצוה פון הענקה — וואָס דער אָדון דאַרף געבן דעם עבד וואָס גייט אַרויס פריי פון אים¹ — שטייט אין ספר החינוך², אַז כאַטש מ'איז מחויב אין דער מצוה נאָר „בזמן שהיובל נוהג“ (ווייל בזמן שאין היובל נוהג איז ניטאָ דער דין פון עבד עברי), קען מען אָבער דערפון אָפּלערנען, אַז אויך בזמן הזה — „ישמע חכם ויוסף לקח שאם שכר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפי' מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו הש"י“.

זאָגט דערויף דער מנחת חינוך, אַז דאָס וואָס מ'קען אָפּלערנען פון מצות הענקה בנוגע צו אַ שכיר בזמן הזה, אַז מצד „מוסרו הטוב“ פונעם משכיר דאַרף ער אים מעניק זיין „בצאתו מעמו“ — איז נאָר לויט דער דיעה³, אַז דער חיוב פון הענקה איז דאָ סיי ביי אַן עבד וואָס ב"ד האָט אים פאַרקויפט און סיי ביי אַן עבד וואָס פאַרקויפט זיך אַליין:

אָבער לויט דער דיעה⁴, אַז מצות הענקה איז געזאָגט געוואָרן נאָר ביי אַן עבד שמכרוהו ב"ד [ווי די גמרא⁵ לערנט עס אָפּ פון פסוק⁶ „העניק תעניק לו“ — „לו ולא למוכר עצמו“⁷], איז

(1) פרשתנו טו, יג"ד.

(2) מצוה תפב בסופה.

(3) דעת ר"א — קדושין יד, ב. תוד"ה ואידך (הב') שם טו, א.

(4) ת"ק קידושין שם. וכ"ה דעת רוב הפוסקים — נסמנו באנציקלופדיא תלמודית ע' הענקה (ע' תרעה). ואיך דברי החינוך — לפי פ"ה המניח (אבל ראה לקמן בפנים סוס"ג) — אינם להלכה.

(5) שם טו, א.

(6) פרשתנו שם, יד.

(7) או מפני שלא יליף הגזש שכיר שכיר — שם יד, ב. ובש"ך חו"מ (ספ"ז סק"ג). מריטב"א שם טו, א.

שכי"ה גם למסקנת הגמרא, ושכן ס"ל להרמב"ם, עיי"ש. וראה לקמן הערה 10, 20.

(8) הל' עבדים פ"ג ה"ב.

(9) ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' חדוש, וש"נ.